

PESTI LEVELEK

Irja Krúdy Gyula

Hídavatás

Vajjon lesznek még holdas nyári éjjelek, midőn a lánchidon valaki merően, csüggedten lehorgasztott fejjel a vízre bámul, míg a deresbajuszu, tapasztalt rendőrbiztos megérinti hátulról a vállát és szeliden elmondja, amire ilyen alkalomra a rendőr-iskolában tanították?

Mire e betűkből ólom lesz és az ujság-árus nyakába veszi a várost a friss lap-példányokkal, a lánchidon már sok budai lakos jött át Pestre, vigan, topogva, nézdelődve próbálgatták az újraépített hidat; az öreg polgárok kis fiacskáikat kézen fogták és Széchenyi Istvánról és Clark Ádámról beszéltek; a budai asszonyok a jurátusokra emlékeznek, akik egy régi márciusi estvén minden zárt kocsit megállítottak, míg egy hintóból halovány, de elszánt arccal lépett ki egy fehércabátos generális az egykori hajóhídon:

— Ich bin graf Lamberg, — mondta és a jogászok kardja kirepült a hüvelyből.

Majd Táncsics Mihály kocsiját húzza a lelkes sokaság, mintha évtizedekig, lelkesedésében mindig kifogta volna a lovakat a mámoros ifjuság, Kossuth Ferenc, Wekerle Sándor és Küry Klára lovait; Táncsics Mihály óta lett ez divat.

A régi Pest és Buda, de félig-meddig Magyarország évszázados története fűződik a hidhoz, amelynek kőoroszlánjait minden régi magyar megbámulta.

Ha Zuboly élne, nemrégén elmúlt magyar időknek pompás krónikása, mily tanulságos és élvezetes elbeszélésekkel köszöntené a megifjodott vén hidat. Az ő mese-mondó tollán át a novemberi ködös Dunán felénk úszna a lánchid, mikor még új volt és vele ezer mondani való a régi magyarokról, akik építését a partokról szemlélték, a vidéki németekről, akik protestáltak a híd-vám ellen és a régi Pestről, aluszékony Budáról, midőn krinolinok, gomba-napernyős dámák és kürtőkalapos, bakancsos, zsinóros nadrágos és frakkos gavallérok mentek át a hidon a gellérthegyi búcsúra, vagy a Zugligetbe, szerelemről, Teleki gróf tragédiájáról, Hajnalkáról, széplelkű Vachottnéról, Tóth Kálmán verseiről beszélgettek, mint a divatos emberek ezidőtájt. Hány karcu asszonyka libegett át a lánchid deszkáin színházat vagy életet játszani, Pestre vagy Budára, amely lábnak nyoma elveszett és a temetőben őszi avarrá váltott!

És a híd karfáján át hány boldogtalan költő, szabólegény és beteg öregember, megcsalt varrónő, agyonhazudozott hajadon, kétségbeesett falusi cselédleány ment el egy másik világot keresni a bűvös habokba!

Éjjele csobbant a víz a híd körül, a parton az őrszem meggyorsította lépteit és kimeresztett szemmel figyelt a sötétlő vizekre, míg valamerről a segélykiáltás hangzott.

A lánchid — az új Magyarországot jelenti.

Valahol ott végződik a régi Magyarország a pozsonyi diétákon, midőn felsőbükk Nagy Pál volt a reformerek vezére. Nemsokára ezután hazajönnek külföldi utazásaikból Széchenyi István és az ifjabbik Wesselényi

Miklós, még delizsánc és hatásló a közlekedési eszköz a külső országokban is, de idehaza már sokat beszélnek a vasúti vonal megépítéséről Vác és Pesti között. Csak Deák Ferenc ellenzi még a dolgot, mert a vasúttal tönkremennek a dunántúli gyorsparasztoi és szekeresszabók. Biasini ur postakocsi-járatait a nagy Alföldön át, Kolozsvárig, Brassóig nem fenyegeti veszedelem. E rengeteg alkotmányok, amelyek az Alföld feneketlen országútait, a tiszai kiöntések között, útszéli csárdák mellett, a régi regényes Magyarországon a közlekedés egy részét lebonyolították, nagyon megfeleltek hivatásuknak, midőn az ügyes-bajos magyarokat Pestre szállították, a Hétválasztó udvarán letették. Ők hozták a bálozó kisasszonyokat a vidéki kúriákból, akikről később naplót írtak a pesti lionok.

Istenem, mily egyszerű, nemes és andalgó élvezetekből volt összerakva a régi magyarok élete! (A költők is urak voltak és téli estéken saját fájukat tüzelték a kályhában, amely előtt a Childe Haroldot lapozták és a tél, — mily hosszúak voltak hajdan a magyar telek! — elmúlt, amíg egy költeménnyel elkészültek. Csizmában jártak, disznótorra mentek, a befagyott folyó jegének halk ropogása a toros káposztára emlékeztette őket is, mint a korhely kántort vagy nagyétű táblabíró, feleségük volt a konyhán, míg udvari szobájukban Byron arcképe függött acélmetszetben.) A régi magyar élete szinte zökkenés nélkül mulott, muladozott. Mit tudtak ők a küzdelmes, töprengő, fejvesztett életről, ahogyan manapság mulik az élet! A férfiak egyforma kedvvel mentek a követválasztásra vagy háboruba. Az asszonyok arról ábrándoztak, hogy aranyhimzésű főkötőben mennek a lányok lakodalmára, a kisasszonyok azt álmodták, hogy Füreden vannak és Csermák bandája éjjeli zenét játszik az ablakuk alatt. Míg jött a hetedik világcsuda, a pesti lánchid!

A lánchid tette azt, hogy Pestből nagyváros lett.

Hisz azelőtt a fogadókon, állat-hecceken, Redut-bálokon kívül legfeljebb az őszi vásár vonzotta ide az idegeneket, a vidékieket. A lánchid a maga korában olyan újítás, olyan vakmerő és sikerült reform volt Magyarországon, hogy évtizedekig nem is volt más nevezetessége Pestnek, mint a lánchidja. A legkonokabb magyar is beadta a derekát a karcu, lenge hid láttára és még az öreg táblabíró is, aki azzal a kifogással ellenezte a lánchid építését: „hogy minek az — erre a kis időre“ (tudniillik a saját hátralévő esztendeire gondolt), igazat adott Széchenyi Istvánnak. A daliás főúr a lánchid megalkotásával érte el, hogy hazájában ezután nem csak a szép asszonyok — sok hölgyi kebelben bujkált megadó sóhajlás István grófért, — de a konzervatív, nehézkes, az újítástól a nemzetet féltő magyarok is komolyan vették eszméit. A Világ szerzője a csodaszép, világgraszoló hid tervé nélkül még sokáig irogathatta volna röpiveit és az ifjabbik Wesselényi Miklóson kívül nem olvasta volna senki.

A lánchid magosan emelkedő ívei alatt ment át a régi Magyarország az új Magyarországra.

A hidon egy lyuk volt, amelyen át a memóriából a Dunába ejtette nagyapánk az elavult jelszavakat és ideálokat.

A hidon fújt legerősebben a szél, amely a közeli szabadság, ujjaszületés virágmagvait elhintette a partokon, az emberi szívekben és elmékben.

A híd építése idejében ment a márciusi ifjuság Budára, midőn már nagyon vigan, ifjonti kedvvel füstölögték Pesten a kémények és politikai szenvedélyek. És mind ritkábban hangzott fel a vámszedő házikója előtt a nadrágszija körül pénzért kaparászó vidéki nemes ember cifra teremtettéje. Megbámulták, megcsodálták a hidat a régi Magyarországon és a nemes gróf eszméi az álmélkodó magyarokat aztán könnyű tollal és szóval vezette a reformok, új nemzeti ideálok felé, midőn ő már nem is élt. Szabad lett az út Budára és az eszmék, gondolatok, tervek átszállingóztak Pestről a budai hegyek felé, ahol olasz baka állott a vártán és az ostromló honvédnek lenyújtotta a puskáját, hogy az felkapaszkodhasson a várfokra. (Régi idők.)

És az időtájt, midőn a „kérővonalok“ jártak és Istvánkor százezer magyart szállítottak Pestre, mindig jó dolga volt a lánchidnak, alagutnak, a siklónak. Mily emberfölköti csodák voltak ők egykoron és a begyepesedett elmék, rövidlátó falusiak mily újítási vágygyal tértek vissza szűkebb hazájukba.

A lánchid nyitotta meg a reformok sorozatát; karcu, könnyed, graciózus testével elhelyezkedvén Magyarország közepén, arra való volt, hogy apránként hozzáidomuljon e minden jóra, nemesre áhító ország. Az utolsó táblabírák, a kerékkötő vénnek mind ritkábbak lettek; némelyik, mint kistatai Virágh Péter holta napjáig büszkén hangoztatta, hogy csónakon jár át Pestről Budára, ahol a rendi tanácskozás alatt szállása volt, de elfogytak ők a kötél tartó vénnek, az ifjú Magyarország vaskével szántott, cséplőgépet hozatott és vasvonalat épített, bár a gyorsparasztoi elleneztek a dolgot.

Pestnek ez antik ékszere most újra feltűnik, mint karkötő a szőke folyamon és el lehet ábrándozni a múlt időkön, amelyek holdas éjjeleken a híd körül lengenek. Majdnem mindnyájunknak fiatalkorában szerepet játszott ez a híd. Midőn először pillantottuk meg őt, midőn a vidéki anekdoták nyomán az orosz nyelvét kerestük; midőn bús napon, novemberben az elillant nyár után köd terjengett a híd lábánál, mintha csalogatná a viz a szentimentális ifjuságot. Tavasz napokon messzire látni a Dunán és az áradó víz visegrádi virágzó mogyorófa-gallyakat és elszabadult csónakokat cipel magával. A pesti tornyok kéklenek, mintha egy kedves, idegen, reményteljes és kalandokkal teli város közelében járnánk ifjú utazó korunkban; Buda felett varjak ritkás felhője libeg a szemhatáron. Fodrokat füstöl a bécsi gőzhajó, amint fehér derekával tova lebeg a híd alatt és könnyű kézzel, könnyed szívvel intenek búcsút az utazók a híd járóelőinek. És éjjelente, midőn a hold jár-kei fénylő lábbal a víz felett, a szél orgonaillatot sodor a Gellért-hegyről, a Duna-soron mint a nagyvilági élet tündökölnek a lámpások, a budai korcsmákból énekelve jönnek a pesti társaságok, a nyári éjszakában világosan hallanni, hogy a híd alatt a hullámok összeverik kis sarkantyúikat.

Csak néha szomorú az éj a lánchidon. Midőn lehorgasztott fejű, sápadt nőszemélyhez beszél az őrszem komoly, atyai hangon, később karonfogva elvezeti a hidról a szo-

morkodót, akiért már kinyújtották rejtelmes karjukat a Duna lakói.

„Vajjon lesz-e hidavatás az idén?”

Görgei Arthur

Politikai jellemrajz a magyar szabadságharcból

Írta:

Szemere Bertalan

10. közlemény

Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta:

Kacziány Géza dr.

(Az itt következő VI. fejezetben Szemere Rüdiger hadnagy iratát közli, melyben a honvédtiszteknek az orosz hadseregbe belépését igéri meg s melyet Görgei komolyan vevén, ennek alapján Rüdiger tábornokkal kezdett levélváltást. E levélváltásnak két darabja csak Szemere könyvében található s azért itt közöljük, — a többit, mint ismeretet, mellőzhetjük.)

A két okmány elseje Rüdiger gróf orosz tábornok francia levele Görgeihez s így hangzik:

„Balassa Gyarmath, le 7/19 Juillet 1849. Monsieur! Les troupes placées sous mes ordres, se sont trouvées de celles que Vous commandez; la fortune des armes s'est prononcée en ma faveur. En Vous suivant, j'ai appris partout sur mon passage, que Vous ne Vous refusez point de rendre, avec une parfait loyauté, pleine et entière justice a la valeur de mon Corps d'armée. Ce procédé de franchise de Votre part, m'impose le devoir de Vous donner une preuve de l'estime que m'inspire Votre caractère de brave militaire, et c'est à cette fin que je me suis décidé à Vous adresser la présente communication. Vos talents ont sans doute su faire des grandes difficultés à Votre Corps d'Armée, mais Vous ne Vous dissimulez point, qu'en ce moment un danger imminent le menace. Je veux donc vous offrir, Monsieur, en toute confiance, la voie des négociations. Veuillez m'indiquer les conditions auxquelles Vous jugeriez possible de faire cesser une lutte désormais inégal pour Vous, et je m'empresserai de solliciter à cet égard les ordres de S. A. Mr. le Commandant en chef de l'Armée impériale russe. Je n'ai pas besoin d'ajouter qu'elles seront posées avec toute la justice, qui distingue mon illustre chef, et que Votre honneur de brave guerrier ne subira la moindre atteinte. Recevez, Monsieur, l'assurance de ma considération la plus distinguée. Le Comte Rüdiger, Commandant en chef d'un Corps d'Armée des troupes russes.

(A Monsieur, Monsieur Arthur Görgei, Commandant en chef des troupes hongroises.)*)

*) Szemere nem adja a francia eredetinek német fordítását művében. Mi azonban a magyar olvasó számára itt adjuk a levél magyar szövegét, mely így így hangzik:

Balassa-Gyarmath, 1849. július 7/19.

„Uram!

A parancsnokságom alatt álló csapatok összeközösbe jutottak az Ön parancsnoksága alatt állókkal: a hadszerenese nekem kedvezett. Önt követve, utamon mindenütt azt tapasztaltam, hogy Ön nem zárkózik el attól, hogy seregem katonái értékét a legteljesebb lovagiasággal ne méltányolja. Az Ön eljárásának ez őszintesége azt a kötelességet róvja rám, hogy nagyrabecsülésnek, melyet Ön, mint kitűnő katona iránt érzek, bizonyítékát adjam s ez bír engem arra, hogy Önhez jelen soraimmal forduljak. Az Ön kitűnő tevétségei kétségtelenül nagy akadályokat hártottak el az Ön hadtestének útjából, azt hiszem, Ön sem él abban a csalódásban, mintha jelenleg nem volna fenyegető veszedelemben. Ennek folytán, teljesen bizalmasan azt ajánlom Önnek, Uram, hogy lépjen az egyezkedés útjára. Méltóztassék velem azon föltételeket közölni, melyeket alkalmasoknak ítélek arra, hogy a jövőben ezen, Önre nézve egyenlően küzdelemnek vége vessék s én iparkodni fogok e célból magas főnökömnek, az orosz császári seregek főparancsnoka ő Főméltóságának intézkedéseit kieszaközölni. Nem szükséges külön kiemelnem, hogy ezek minden esetre azon igazságérzet alapján fognak állani,

Ime Görgei válasza erre:

„Uram! Önnek azon emberbaráti szándék által sugallt nagybecsű levele, hogy a további vérontásoknak mihamarabb az óhajtott vége vessék, azon kellemes alkalmat adja meg nekem, hogy Önnek azon pontosság és bravour felett, melyet az Ön csapatai szemünk láttára végzett hadműveleteik közben kifejtettek, őszinte szerencsekívánataimat fejezzem ki, valamint hogy Önt afelől is biztosítsam, hogy én semmi esetre sem volnék ellenére, hogy becsületes föltételek alatt a békére azonnal kezét nyujtsak, ha csupán arról volna szó, hogy a vezetésem alatt álló csapatok, velem együtt valamely öket környező nagy veszedelemről kiszabaduljanak. Azonban itt szegény szorongatott hazámnak megmentéséről van szó, melynek politikai életét az osztrák császár és környezete igaztalanul és hiúszegően meg akarja semmisíteni, mely lépéshez a legutóbbi időben ő Felsőge az orosz Cár is, bizonyára tévesen informáltatva azok felől, kiket Magyarország nagyobb és jobb része akart és még most is akar, hatalmas segítő kezét nyujtja. Azon magasztos cél szentségére, melyért mi életünket aldozzuk föl, Önnek is, mint ur embernek és derék katonának be kell ismernie, hogy nálunk minden, saját jóllétünket szolgáló kicsinyes személyi érdeknek háttérbe kell szorulnia s hogy nekünk, mint becsületes embereknek addig kell harcolnunk, míg csak békés polgáraink a leigázástól meg nem lesznek mentve, vagy magunk az egyetlen harcban dicsőségesen meg nem semmisülünk. Ez válaszom mint katonának s mint az Állam által rámbízott hadsereg parancsnokának. Ez, azt reménylém, minden magyar csapat parancsnokának gondolkozása, amiből Ön láthatja, hogy nehezen sikerülne Magyarországot a vezérekkel folytatandó részleges egyezségekkel lecsendesíteni. Ha azonban Önnek igazán szívén fekszik az, hogy Magyarországot megkímélje, s e szegény ország legalább részben a szörnyű hadnyomortól a jövőben megszabadíttassék, s ha az Ön dicső főnöke helyén valónak találná nekem tudtomra adatni, mily föltételek alatt köthetne Magyarország az orosz Cár ő Felsőgevel békét, úgy én legszentebb kötelességemnek ismerném, hogy az Ön dicső főnöke és Magyarorszag ideiglenes kormányja között megkezdendő titkos tárgyalások útját egyengessem s ez esetben, Magyarország jelenlegi állapotát pontosan ismervén, azt hiszem, hogy Oroszország számára vérontás nélkül is kedvezőbb eredményt helyezhetek kilátásba, mint aminőt, mérhetlen vérontás után is, Magyarország teljes leigázása ígérhet. ő Felsőge az orosz Cárt igazságos uralkodónak mondják s magam s annak hiszem őt; azonban gaz hazugságoknak kellett azoknak lenniök, melyekkel őt arra bírhatták, hogy derék csapatait oly nemzet leigázására fordítsa, melyet saját kiálta, sokszoros esküszegése után, saját törvényes főmállásáért folytatott kétségbeesett harcra kényszerített rá. De bármily következménye legyen is jelen levelemnek, fogadja Ön legkiválóbb nagyabecsülésem kifejezését, melyre Ön bennünket bánásmódja által indít, kik az osztrák tábornokok páratlan durvaságaihoz vagyunk szokva. Görgei Arthur.”

E jelentések tudomásulvétele, ha csak némileg is, de megnyugtatta a kormányt Görgei szándékai felől. Igaz ugyan, hogy, mint a váci kiáltványban, itt is csak az 1848-iki alkotmányról beszél, ami a későbbi trónfosztás visszazívásával egyértelmű volt; az is igaz, hogy magáról, mint a tisztikar által önkényt választott fővezérről beszél, ki tehát nem a kormány megbízottja, ha-

mely dicsőséges főnököm kiváló tulajdonsága s hogy Önnek, mint derék katonának becsületén a legparányibb sérelmet sem fogják ejteni.

Fogadja, Uram, legkiválóbb nagyabecsülésem kifejezését. Gr. Rüdiger.”

nem egy katona-többség képviselője; másrészt azonban úgy látszik, mintha a kormánnyal sem akarna szakítani, mert az orosz tábornokot béke-ajánlatával a kormányhoz utasítja s a nemzeti ügy mellett emelt őszinte bátor szavával határozottan kijelenti, hogy mindaddig kész harcolni, míg csak a nemzetet vagy a leigázástól teljesen meg nem szabadította, vagy pedig az egyetlen harcban dicsőségesen el nem vész.

Az oroszoknak ez alkudozási kísérlete nekünk annyival inkább föltűnt, mert az oroszok bánásmódja népünk iránt épp oly kiméletes volt, mint amilyen embertelen és kegyetlen az osztrákoké s az orosz tisztikar az egész seregben a magyar hadifoglyokkal szemben oly nemeslelkű bánásmódot tanúsított, mint amilyen epésen és minden alkalmal szidalmazta az osztrák sereg a mieinket. Miután mi az oroszok e bánásmódját nem értettük, annyival fontosabb volt, hogy a dolog nyitjára jöjjünk. Így történt tehát, hogy még a Görgei levelének vétele napján elutaztunk ketten, Batthyány Kázmér gróf és én Görgei táborába, részben, hogy az alkudozásnak fonalát, melyet az oroszok nekünk kínálnak, fölvegyük, részint, hogy Görgeinek dél felé való lassu vonulását siettessük, részint végül azon célból, hogy őt a közelből figyeljük meg, mivel (saját hirdása szerint) a békekötésre vonatkozólag önhatalmulag tett egy fontos lépést, midőn a magyar koronát az oroszoknak följajnlá.

Azok, akik Görgeiben nagy katonai lángeszt akarnak látni, e visszavonulását mesterműnek tartják, amely állítás azonban teljességgel nem állja meg a sarat. Azok meg, akik benne közönséges árulót látnak, azt mondják, hogy egyes állomásait mindig pontosan előre tudtára adta az oroszoknak, mely állítás még kevesebb hitelt érdemel. Annyi bizonyos, hogy az oroszok hamarabb juthattak volna le a Tisza-vonalra, mint Görgei, korábban érhetek volna Debrecenbe és Aradra, s ezzel egyesülését a déli sereggel elvághatták volna, ezt azonban nem tették, lett légyen ennek oka akár stratégiai tekintet, mely az orosz hadvezérnek tiltá, hogy Görgeit a kassai útvonalra szorítsa, melyen át az egész orosz sereg élelmezése történt Lengyelországból, akár az a különös diplomáciai tekintet, melynek következtében az oroszok nem akarták diadalmenetük dicsőségét az osztrákokkal megosztani.

Mikor mi Görgei táborába értünk, őt udvariasnak, de igen hidegnek találtuk: került bennünket, amennyire lehetett, dacos volt és zárkózott, bizalmatlan és szófukar. Seregében és táborkarában egymással ellenkező szellem uralkodott: amaz a harcra és önfeláldozásra kész volt, Görgei közvetlen környezetete ellenben már a szent ügyből, melynek egykor harcosai valának, gúnyt üzött. Azt a tapasztalatot voltunk kénytelenek tenni, hogy a seregben ugyancsak nem táplálják a lelkesedést. A fegyelem teljesen eltűnt, a betegek, a hullározók, a gyávák százsámra maradtak el naponkint. Görgei ugyan mindig előre ment, de teljességgel nem sietett, az oroszok sem, annyira nem, hogy estére rendszeren ott ütöttek tanyát, ahonnan Görgei reggel elindult. Mutatta, hogy előre megy, nem ugyan azért, hogy a déli sereggel egyesüljön, de hogy az oroszok utól ne érhék. Az egykori szorgos munkásságnak nyoma sem volt már táborában, sem az élelmezés, sem a csapatok gondos vezetése és elhelyezése tekintetében s mialatt Debrecennél, alig egy óra járásnyira tőle, Nagy-Sándor hadtestét (aug. 2-án) az ellenség szétverte, Görgei táborkarával egy udvarban gyerekes játszadozással mulatott, anélkül, hogy Nagy-Sándornak segítségére ment volna, vagy legalább visszavonulását fedezte volna. Az orosz hadifoglyokat, még a közlegényeket is, saját asztalánál vendégelte meg, az orosz tábornokokkal ajándékokat váltott emlékül, midőn azonban mi kijelentettük, hogy Paskievics tábornagygyal akarunk alkudozásba lépni, azt egyenesen helytelenítette, éppen ő, aki fentebb idézett levelében azok megkezdését ajánlatba hozta,